

Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень¹

Проблема забезпечення високої якості правозастосовної діяльності набуває особливого значення внаслідок того, що саме процесуальні рішення покликані сприяти ефективній реалізації прав та законних інтересів конкретних осіб, що стають учасниками провадження. У процесуальній теорії системному дослідженню проблем ухвалення кримінальних процесуальних рішень (далі – КПР) та вимог, що до них ставляться, присвячено небагато праць, основною з яких залишається робота П. А. Лупінської «Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика». Фрагментарно проблеми процесуальних рішень торкалися у своїх роботах багато вчених як радянських часів, так і сучасності. Втім комплексно проблема якісної визначеності всієї системи таких актів, як фундаментальна цінність кримінального провадження, ще не ставилась у процесуальній літературі. Крім того, попри те, що такі основні вимоги до процесуальних рішень, як законність та обґрунтованість, вже є аксіоматичними як у теорії, так і в кримінальному процесуальному законодавстві, їх зміст

є досі недостатньо визначеним, що значно ускладнює забезпечення прийняття на практиці дійсно правомірних судових та досудових рішень.

Хоча поняття «якість процесуальних рішень» міцно увійшло в обіг кримінальної процесуальної науки і вже довгий час вживається, але чіткого уявлення щодо змісту цього поняття ще не склалося, що обумовлює багато теоретичних та практичних складнощів. Зокрема, це стосується визначення концептуальних підходів щодо розуміння складових якості КПР та вимог, яким має відповідати КПР. Одна з головних проблем полягає у відсутності чітких критеріїв якості процесуальних рішень, а отже, у вимірюванні якісного рівня кожного рішення, що приймається в перебігу кримінального провадження. Річ у тім, що у кримінальному процесі досі не склалося чіткого розуміння традиційних вимог законності та обґрунтованості, не говорячи вже про справедливість КПР. Актуальність комплексного з'ясування теоретичної моделі якості процесуальних рішень пояснюється ще й потребою інтеграції усіх нормативних положень, що так чи інакше впливають на правозастосовний процес, та мають враховуватися.

Поштовхом в актуалізації визначення та дослідження стандартів якості

¹ Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : монографія / Н. В. Глинська. – К. : Істина, 2014. – 588 с.

процесуальних рішень є також суттєве оновлення кримінального процесуального законодавства, зокрема щодо регламентації інституту прийняття КПР, а також той факт, що на сьогодні набула загрозливого характеру практика прийняття суддями відверто протиправних, неправосудних рішень, що прямо порушують конституційні права і свободи громадян, що підтверджується катастрофічним зростанням кількості рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Все висловлене свідчить про актуальність фундаментального дослідження якісного виміру кримінальних процесуальних рішень та розробки єдиних стандартів, що можуть бути застосовані при здійсненні оцінки таких рішень компетентними органами.

Розв'язанню саме цих проблем і присвячена фундаментальна монографія старшого наукового співробітника Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидата юридичних наук Н. В. Глинської *«Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень»*.

Беззаперечно можна констатувати, що ця монографія є першим в Україні комплексним дослідженням питань стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень, а також вузлових аспектів забезпечення відповідності їм правозастосовних актів, у яких викладені рішення державних органів і посадових осіб з питань кримінального провадження.

Уперше у вітчизняній теорії процесу запропоновано стандартизаційний під-

хід як загальний вимір якісної визначеності процесуальних рішень, визначений концепт стандартів належної якості процесуальних рішень на сучасному етапі розвитку правового суспільства та розроблений інструментарій для оцінки конкретних актів з точки зору їх різних якостей (законності, обґрунтованості, справедливості тощо).

Головною ідеєю роботи, з якою не можна не погодитись, є те, що лише сукупне дотримання у правозастосовній діяльності низки норм, що мають як правову, так і неправову природу, в змозі гарантувати отримання такого результату, що відповідатиме сучасним запитам суспільства в одержанні дійсно справедливих процесуальних рішень.

Ґрунтовне дослідження авторкою сутності феномену «стандартів» з виокремленням та характеристикою їх характерних рис та «ознак гарних стандартів» є переконливим для запровадження цього поняття до царини регулювання кримінальних процесуальних відносин замість традиційних вимог, що ставляться до кримінальних процесуальних рішень. Адже Н. В. Глинська справедливо стверджує, що сутнісна відмінність стандартів доброякісності від однойменних вимог, що традиційно ставлять до кримінальних процесуальних рішень, полягає в тому, що будь-який стандарт обов'язково акумулює в собі сукупність критеріїв-вимог, які деталізують його зміст, без чого він не в змозі ефективно виконати свою регулятивну функцію у правозастосуванні.

Н. В. Глинська висловлює низку положень, що, на наш погляд, збагачують науку кримінального процесу та теорію прийняття рішень у сфері соціальних

явищ: запровадження в науковий обіг поняття «доброякісність КПП», «стандарту доброякісності КПП», «дефекти якості КПП», «оцінка якості КПП», «забезпечення доброякісності КПП», «суб'єкти забезпечення доброякісності КПП» та надання визначення кожного з них; формулювання суттєвих ознак стандартів доброякісності КПП (с. 141–160), розробка концепту правових стандартів доброякісності КПП, до якого включені стандарти законності, обґрунтованості, справедливості, розумності та своєчасності (с. 258–499), трактовка джерельної основи індивідуалізації правових стандартів доброякісності КПП (с. 174), дослідження співвідношення стандарту доказаності та меж обґрунтування КПП (с. 336–340), використання непроцесуальної інформації (с. 343–347).

У монографії наведена оригінальна класифікація кримінальних процесуальних рішень за новими для процесуальної науки критеріями. Особливо цікавим та актуальним у ракурсі загальної державної політики запобігання корупції видається обрання автором одного з таких критеріїв характеру дискреційної складової, реалізованої при ухваленні рішення, та висвітлення значення такої класифікації для визначення специфіки стандартів доброякісності процесуальних рішень певних різновидів.

Цікавими та практично значущими є положення монографії щодо визначення рівнів якості кримінальних процесуальних рішень, засобів реагування на виявлення дефектів їх якості та конкретні пропозиції автора щодо вдосконалення чинного КПК з метою підвищення якості правозастосовної

діяльності у царині кримінального провадження. Так, зокрема, можна сперечатися щодо кількості допустимих рівнів якості процесуальних рішень (у п. 2.1.2 монографії визначено 5 рівнів якості КПП), але реальне існування у кримінальному процесуальному праві диференційованого підходу до оцінки різних порушень закону при ухваленні процесуальних рішень заперечити не можна.

Вчасним на сучасному етапі розвитку кримінальної процесуальної науки видається визначення автором як окремих правових стандартів, що ставляться до всіх процесуальних рішень, – справедливості та розумності, що не тільки цілком вписуються в концепцію верховенства права, а й цілком відповідають тенденціям практики ЄСПЛ. На особливу увагу заслуговують теоретичні висновки щодо сутності такого відносно нового стандарту процесуальних рішень, як розумність. Під розумним процесуальним рішенням авторка пропонує розуміти таке рішення, що ґрунтується на законі та здоровому глузді, відповідає судовій практиці та спрямоване на ефективне вирішення завдань кримінального провадження шляхом обрання правозастосовником оптимального варіанта балансування публічних та особистих інтересів з урахуванням специфіки конкретних обставин кримінального провадження. Неодмінною ознакою розумності КПП є те, що обраний при ухваленні КПП варіант правової поведінки максимально враховує вимогу забезпечення прав та законних інтересів учасників процесу, щодо яких такий акт прийнято. У разі, коли при-

йняте рішення передбачає застосування певних обмежень конституційних прав та свобод особи, ці обмеження мають бути для такої особи найменш обтяжливими в конкретній ситуації та співмірними щодо мети, на досягнення якої буде спрямована реалізація такого процесуального рішення. На с. 444 монографії сформульований загальний алгоритм визначення розумності прийнятого рішення.

У монографії всебічно та повно досліджений концепт стандартів доброякісності КПП із визначенням системи цих стандартів. Авторка монографії не тільки розкрила зміст визначених стандартів доброякісності КПП, а й дослідила питання про реальне забезпечення належної якості правозастосовних актів на практиці, розглянувши всю правозастосовну діяльність органів кримінальної юстиції під кутом зору її позитивної спрямованості на ухвалення високоякісних кримінальних процесуальних рішень. Цінність даної роботи проявляється також у тому, що Н. В. Глинською розроблені наукові основи методичних рекомендацій з оптимального застосування теоретичних положень, що стосуються визначення стандартів, у практичній діяльності суб'єктів кримінального провадження, що здійснюють перевірку процесуальних рішень з точки зору їх якості.

Позитивною рисою монографії є визначення перспектив розвитку наукового знання щодо концептуальних засад визначення та забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень (п. 4.5). Видається, що цей аспект, що підбиває «науковий підсумок» дослідження, має стати своєрідною тради-

цією для всіх фундаментальних наукових праць.

Фундаментальний характер праці підкреслюється високим методологічним рівнем, чіткою логікою викладення матеріалу, широким застосуванням різноманітних методів дослідження, наведенням авторкою низки адекватних прикладів із правозастосовної практики, які демонструють характер процесуальних наслідків, що тягнуть за собою порушення тих чи інших стандартів. Зазначене дозволило ґрунтовно розкрити проблеми, поставлені у монографічному дослідженні, які сьогодні є чи не найбільш актуальними для кримінального процесуального права.

Досягнення високого рівня монографії Н. В. Глинської стало можливим завдяки правильній логічній послідовності дослідницького процесу на підставі вживання загальноновизнаних методів наукового дослідження, використання численних джерел спеціальної літератури та матеріалів емпіричного узагальнення. Книга буде корисною й цікавою як практичним працівникам, так і фахівцям у галузі права, наприклад, у процесі підготовки відповідних фахівців, у науковій діяльності здобувачів наукового ступеня, під час підготовки змін та доповнень до чинного законодавства, що регулює питання прийняття та перевірки процесуальних рішень у перебігу здійснення кримінальної процесуальної діяльності.

В. Шенітько, завідувач кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України